

Magdalena Skibińska

Uniwersytet Zielonogórski

ORCID: 0000-0003-1676-1157

PROBLEMATYKA DOWODU Z ZEZNAŃ ŚWIADKA W POSTĘPOWANIU ODREBNYM W SPRAWACH GOSPODARCZYCH

Wprowadzenie

Ustawą z dnia 4 lipca 2019 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw¹ ustawodawca dodał w części pierwszej, w księdze pierwszej, w tytule VII, po dziale II, dział IIa pt. „Postępowanie w sprawach gospodarczych”, tym samym przywracając to postępowanie odrębne do k.p.c.² Przepisy te weszły w życie w całości 7 listopada 2019 r. Wśród omawianej regulacji (art. 458¹–458¹³) odnajdujemy szereg odrębności dotyczących postępowania dowodowego. Dokonane w tym obszarze modyfikacje możemy podzielić na dwa rodzaje. Pierwszy z nich polega na ustanowieniu nowych instytucji procesowych nieznanych żadnemu innemu postępowaniu cywilnemu. Do takich przepisów zaliczyć możemy art. 458⁹ k.p.c. przewidujący możliwość zawierania przez strony umów dowodowych. Drugi rodzaj modyfikacji polega na wprowadzeniu odrębności w stosunku do już obowiązujących w postępowaniu cywilnym środków dowodowych i możliwości ich wykorzystania w tym postępowaniu. W tym zakresie należy wskazać dwie zmiany. Po pierwsze, na nadanie dowodowi z zeznań świadka subsydiarnego charakteru (art. 458¹⁰ k.p.c.), co stanowi istotne *novum* w zakresie tego środka, a po drugie, na ograniczenie możliwości wykazania szeregu faktów w postępowaniu gospodarczym tylko za pomocą dowodu z dokumentu (art. 458¹¹ k.p.c.). Te dwa rozwiązania pozostają ze sobą w ścisłym związku i mają służyć zapobieganiu opóźnieniom w rozpoznawaniu spraw gospodar-

¹ Dz.U. 2019, poz. 1469.

² Ustawa z dnia 16 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. 2019, poz. 1460 ze zm.).

czych³. Wiążą się także z ograniczoną i daleko bardziej sformalizowaną strukturą tego postępowania⁴.

Dalsze rozważania zostaną poświęcone problematyce dowodu z zeznań świadka, a w szczególności kwestii przesłanek przeprowadzenia tego dowodu, relacji przepisu art. 458¹⁰ k.p.c. do przepisu art. 299 k.p.c., stosunku tego unormowania względem innych dowodów przeprowadzanych w postępowaniu gospodarczym oraz potencjalnych korzyści i zagrożeń, jakie wiążą się z omawianą normą. Dokonanie oceny wprowadzonych rozwiązań nastąpi z uwzględnieniem ogólnego celu wprowadzenia odrębnego postępowania w sprawach gospodarczych. Wskazuje na niego wprost ustawodawca w uzasadnieniu projektu ustawy nowelizującej, podnosząc, że przywrócenie tego postępowania „pozwoли nałożyć na strony surowsze wymagania i rygory procesowe, co spowoduje szybsze rozpoznawanie spraw gospodarczych”⁵.

Przesłanki przeprowadzenia dowodu z zeznań świadka w postępowaniu odrębnym w sprawach gospodarczych

Inaczej niż w pozostałych postępowaniach (zob. art. 259 i n. k.p.c.), ustawodawca przewidział określone przesłanki przeprowadzenia dowodu z zeznań świadka w postępowaniu gospodarczym. W myśl przepisu art. 458¹⁰ k.p.c. dowód z zeznań świadków w tym postępowaniu sąd może dopuścić jedynie wtedy, gdy po wyczerpaniu innych środków dowodowych lub w ich braku pozostały niewyjaśnione fakty istotne dla rozstrzygnięcia sprawy. W innym przypadku przeprowadzenie tego dowodu można uznać za zbędne, a nawet niedopuszczalne⁶. Z powyższej regulacji wywnioskować można, że dowód ten ma charakter subsydiarny (posiłkowy, pomocniczy), uzupełniający, ostateczny, fakultatywny i dodatkowy⁷.

³ Zob. Uzasadnienie projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw z dnia 8 stycznia 2019 r., Druk nr 3137, s. 105–106, dalej: Uzasadnienie.

⁴ M. Skibińska, *Dowód z zeznań świadka w świetle projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw z 8.01.2019 r.* [w:] *Postępowanie cywilne – wprowadzone i projektowane zmiany 2019*, red. G. Jędrejek, S. Kotas, F. Manikowski, Warszawa 2019, s. 136.

⁵ Zob. Uzasadnienie, s. 95.

⁶ Tak SN na gruncie art. 299 w wyroku z dnia 18 sierpnia 1982 r., sygn. I CR 258/82, Legalis nr 23281.

⁷ Tak w odniesieniu do art. 299 lub 458¹⁰ np. A. Turczyn, komentarz do art. 299 [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Postępowanie procesowe. Komentarz*, red. O. M. Piaskowska, Warszawa 2019, Lex; A. Cudak, komentarz do art. 299 [w:] *Kodeks postępowania cywilnego*, t. II: *Komentarz do art. 205¹–424¹²*, red. A. Marciniak, Warszawa 2019, Legalis; A. Arkuszewska, komentarz do art. 458¹⁰ [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz do ustawy z 4.7.2019 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw*, red. J. Gołaczyński, D. Szostek, Warszawa 2019, Legalis.

Przesłanki przeprowadzenia dowodu z zeznań świadka w postępowaniu gospodarczym są analogiczne z ogólnymi przesłankami przeprowadzenia dowodu z przesłuchania stron z art. 299 k.p.c., stąd dopuszczalne jest korzystanie przy ich wykładni z ustalonego ich rozumienia na gruncie tego przepisu. Obydwa przepisy statuuja dwa warunki przeprowadzenia dowodu:

- zostały wyczerpane inne środki dowodowe lub brak jest takich środków,
- istnieją niewyjaśnione fakty istotne dla rozstrzygnięcia sprawy.

Dla zaistnienia pierwszej przesłanki konieczne i zarazem wystarczające jest spełnienie jednego z wymogów: albo uprzednie wyczerpanie innych środków dowodowych, albo brak innych środków dowodowych. Z wyczerpaniem innych środków dowodowych będziemy mieli do czynienia wówczas, gdy środki takie istnieją i zostały przeprowadzone w postępowaniu. Natomiast brak innych środków dowodowych oznacza sytuację, gdy w danej sprawie nie jest w ogóle możliwe przeprowadzenie innych środków dowodowych. W tym kontekście warto zwrócić uwagę na fakt, że przesłanki wymienione w art. 299 i 458¹⁰ nie są identyczne⁸. W pierwszym z powołanych przepisów mowa jest o „wyczerpaniu środków dowodowych” Z kolei na gruncie przepisu art. 458¹⁰ ustawodawca posłużył się przesłanką „braku innych środków dowodowych”. Różnica ta nie pozostaje bez wpływu na rozumienie obydwu norm. Wynika to z faktu, że o ile dowód z przesłuchania stron może rzeczywiście być jedynym dowodem w postępowaniu cywilnym, o tyle w postępowaniu gospodarczym oprócz dowodu z zeznań świadków praktycznie zawsze istnieje możliwość przeprowadzenia jeszcze innego dowodu, tj. dowodu z przesłuchania stron. Dlatego gdyby przyjąć, że w omawianym postępowaniu dowód z przesłuchania strony przeprowadza się przed dowodem z zeznań świadków, to spełnienie przesłanki „braku innych środków dowodowych” nie byłoby praktycznie możliwe. Pomimo tego ustawodawca zdecydował się na jej wprowadzenie do art. 458¹⁰ k.p.c., co prowadzi do wniosku, że badanie jej powinno się odbywać przed przeprowadzeniem dowodu z przesłuchania stron. Oznacza to, że możliwość przeprowadzenia dowodu z przesłuchania stron w postępowaniu gospodarczym nie wpływa na dopuszczalność przeprowadzenia dowodu z zeznań świadków. Tym samym przesłanka ta może mieć istotne znaczenie przy określeniu relacji art. 299 do art. 458¹⁰ k.p.c., wskazując,

⁸ Na tę różnicę terminologiczną na gruncie art. 299 i 458¹⁰ k.p.c. zwraca słusznie uwagę A. Arkuszewska, wskazując na dwa możliwe sposoby rozumienia tego terminu. Po pierwsze, zgodnie z brzmieniem oddziału 7 rozdziału 2 działu III k.p.c., który zatytułowany jest właśnie „Inne środki dowodowe” i do których zalicza się grupowe badanie krwi (art. 305 k.p.c.), urządzenia utrwalające (art. 308 k.p.c.) oraz wszelkie inne niewymienione środki dowodowe (art. 309 k.p.c.). Przyjęcie tego stanowiska oznaczałoby, że po wyczerpaniu tylko tychże środków dowodowych (lub w ich braku) sąd może dopuścić dowód z zeznań świadków. Po drugie, przez zwrot „inne środki dowodowe” należałoby rozumieć, że są to „wszystkie wcześniej” zgłoszone środki dowodowe, wśród których znajdują się również środki dowodowe w pierwszym znaczeniu. Zdaniem autorki tak właśnie należy rozumieć wskazaną frazę i taka też była wola ustawodawcy. A. Arkuszewska, komentarz do art. 458¹⁰.

że w postępowaniu gospodarczym najpierw należy przeprowadzić dowód z zeznań świadków, a dopiero w ostatniej kolejności dowód z przesłuchania stron, o czym będzie mowa jeszcze szerzej w dalszych rozważaniach.

Odnosząc się do drugiej z wymienionych w art. 458¹⁰ k.p.c. przesłanek, należy przyjąć, że fakty, które mają być wykazane dowodem z zeznań świadka, muszą spełniać dwa kryteria. Po pierwsze, nie zostały wyjaśnione za pomocą przeprowadzonych dotychczas dowodów, a po drugie, muszą to być fakty istotne. W tym ostatnim przypadku, jak wskazał Sąd Najwyższy, chodzi o takie fakty, które w ocenie sądu są istotne, a nie takie, które strony określają jako istotne⁹. W dokonywaniu takiej oceny sąd pozostaje swobodny¹⁰, choć jego decyzja nie może być dowolna. Na zasadach ogólnych w razie pominięcia tego dowodu strony będą mogły zgłosić zastrzeżenie do protokołu (art. 162 § 1 i 2 k.p.c.) i w postępowaniu drugoinstancyjnym wykazywać, że nieprzeprowadzenie tego dowodu miało wpływ na rozstrzygnięcie sprawy (art. 380 k.p.c.). Ustawodawca nie wymaga przy tym, aby niewyjaśnione zostały wszystkie fakty istotne dla rozstrzygnięcia sprawy. Wobec tego przyjmuje się, że niewyjaśnienie może odnosić się nawet do jednego faktu¹¹.

Zdaniem Sądu Najwyższego do stron, a nie do sądu, należy ocena, czy pozostały niewyjaśnione fakty istotne dla rozstrzygnięcia sprawy w sposób dla nich korzystny¹². Analizując tę przesłankę w odniesieniu do dowodu z przesłuchania stron, S. Hanausek podkreślił, że „o tym, czy zebrany materiał dowodowy zawiera wyjaśnienie faktów istotnych dla rozstrzygnięcia, można się przekonać dopiero po przeprowadzeniu postępowania dowodowego i analizie wyników postępowania pod kątem kompletności, przydatności dla wyjaśnienia okoliczności faktycznych. Dopiero wówczas zatem może być podjęta decyzja w przedmiocie dopuszczenia dowodu z przesłuchania stron, a co za tym idzie – dowód ten z reguły winien być ostatnim z dopuszczonych w danej sprawie środków dowodowych. Jedynie w przypadku całkowitego braku środków dowodowych w sprawie postępowanie dowodowe rozpocząć się może od przeprowadzenia dowodu z przesłuchania stron”¹³. Odnosząc te rozważania do dowodu z zeznań

⁹ Zob. wyroki SN: z dnia 28 listopada 1997 r., sygn. II CKN 457/97, Lex nr 32534 oraz z dnia 26 listopada 2004 r., sygn. I CK 413/04, Lex nr 358785.

¹⁰ Zob. M. Krakowiak, komentarz do art. 299 [w:] *Kodeks postępowania cywilnego*, t. IA: *Komentarz do art. 1–424*¹², red. A. Góra-Błaszczkowska, Warszawa 2019, Legalis; K. Flaga-Gieruszyńska, komentarz do art. 299 [w:] K. Flaga-Gieruszyńska, A. Zieliński, *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, Warszawa 2019, Legalis.

¹¹ A. Cudak, komentarz do art. 299; A. Arkuszewska, komentarz do art. 458¹⁰; R. Kulski, komentarz do art. 458¹⁰ [w:] *Kodeks postępowania cywilnego*, t. III: *Komentarz do art. 425–729*, red. A. Marciniak, Warszawa 2019, Legalis.

¹² Wyrok SN z dnia 12 grudnia 2000 r., sygn. V CKN 175/00, Biul. Inf. Pr. 2001, nr 4, s. 6.

¹³ S. Hanausek, *Dowód z przesłuchania stron w polskim postępowaniu cywilnym*, „Studia Cywilistyczne” 1971, t. XVII, s. 108–109. Pogląd ten przyjmuje też: T. Ereciński [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. II: *Postępowanie rozpoznawcze*, red. T. Ereciński, Warszawa 2016, s. 441.

świadka również należy uznać, że ocena zaistnienia tych przesłanek powinna nastąpić po przeprowadzeniu innych środków dowodowych w sprawie.

Uprawnienie do przeprowadzenia dowodu z zeznań świadka

Przepis art. 458¹⁰ k.p.c. nie nakłada na sąd obowiązku przeprowadzenia dowodu z zeznań świadka w razie zaistnienia okoliczności w nim wymienionych¹⁴. Tym samym przyjąć należy, że przeprowadzenie tego dowodu jest uprawnieniem sądu. Świadczy o tym użyte w omawianym przepisie słowo „może”. Gdyby inna była intencja ustawodawcy, wydaje się, że prawodawca wskazałby, że sąd dopuści albo przeprowadzi ten dowód wtedy, gdy po wyczerpaniu innych środków dowodowych lub w ich braku pozostały niewyjaśnione fakty istotne dla rozstrzygnięcia sprawy. Żadne z powyższych sformułowań nie zostało jednak przez ustawodawcę zastosowane, co przemawia na rzecz wskazanej interpretacji. Poza tym do wyjątków należą sytuacje, gdy ustawodawca nadaje określonemu środkowi dowodowemu w danym postępowaniu charakter obligatoryjny, a zabieg taki musi znajdować uzasadnienie w przedmiocie sporu, który podlega rozstrzygnięciu przez sąd, i charakterze sprawy (zob. np. art. 432 k.p.c. przewidujący obligatoryjny dowód z przesłuchania stron w sprawach o rozwód i separację¹⁵). Tym samym przyjąć należy, że w postępowaniu gospodarczym dowód z zeznań świadka ma charakter fakultatywny¹⁶. Natomiast jego przeprowadzenie, jak również dowodu z przesłuchania stron może być obowiązkowe i konieczne, jeśli sąd uzna, że dotychczasowe rezultaty przeprowadzonego postępowania dowodowego nie prowadzą do wyjaśnienia faktów istotnych dla rozstrzygnięcia sprawy¹⁷. Ocena tej okoliczności pozostawiona jest jednak sądowi orzekającemu w sprawie i może podlegać kontroli instancyjnej¹⁸. Sąd może również przeprowadzić dowód z zeznań świadków z urzędu (art. 232 zd. 1 k.p.c.), jeśli spełnione zostały przesłanki z art. 458¹⁰ k.p.c.¹⁹

Relacja art. 458¹⁰ k.p.c. do art. 299 k.p.c.

Przepis art. 458¹⁰ k.p.c. wzorowany był na art. 299 k.p.c. dopuszczającym przeprowadzenie dowodu z przesłuchania stron w postępowaniu cywilnym do-

¹⁴ Tak w odniesieniu do art. 299 k.p.c.: M. Krakowiak, komentarz do art. 299, a w odniesieniu do art. 458¹⁰ k.p.c. – A. Arkuszewska, komentarz do art. 458¹⁰.

¹⁵ Zob. też: wyrok SN z dnia 5 marca 1999 r., sygn. I CKN 1063/97, Legalis nr 327962.

¹⁶ Tak też: A. Arkuszewska, komentarz do art. 458¹⁰.

¹⁷ Zob. uzasadnienie wyroku SN z dnia 5 czerwca 2009 r., sygn. I PK 19/09, Legalis nr 265758; uzasadnienie wyroku SN z dnia 8 grudnia 2000 r., sygn. I CKN 1129/99, Legalis nr 188104.

¹⁸ Tak też: A. Cudak, komentarz do art. 299.

¹⁹ Zob. szerzej: R. Kulski, komentarz do art. 458¹⁰.

piero po wyczerpaniu środków dowodowych lub ich braku²⁰. Obydwa wskazane przepisy wprowadzają subsydiarny (posiłkowy) charakter dowodu, odpowiednio art. 458¹⁰ k.p.c. – dowodu z zeznań świadka, natomiast art. 299 k.p.c. – dowodu z przesłuchania stron. Jednocześnie zauważyć należy, że subsydiarny charakter dowodu z przesłuchania stron dotyczy każdego rodzaju postępowania cywilnego, podczas gdy subsydiarność dowodu z zeznań świadka obejmuje wyłącznie postępowanie odrębne w sprawach gospodarczych. Obydwa środki mają także charakter ostateczny, co oznacza, że rozstrzygnięcie sprawy na ich podstawach powinno być dokonywane jedynie w szczególnych przypadkach, jeżeli wyroku nie można oprzeć na innych dowodach²¹. Z tego względu relacja pomiędzy tymi przepisami może budzić wątpliwości, tym bardziej że do kwestii tej nie odniósł się ustawodawca ani wprost w przepisach ustawy, ani w uzasadnieniu projektu ustawy nowelizującej k.p.c. W tym kontekście należy rozstrzygnąć, czy w postępowaniu odrębnym w sprawach gospodarczych jako ostatni powinien być przeprowadzany dowód z przesłuchania stron, czy dowód z zeznań świadków.

Odpowiedź na tak postawione pytanie kryje się w ustaleniu relacji art. 458¹⁰ do przepisów ogólnych o postępowaniu dowodowym, a także charakterze obydwu dowodów. Oczywiście jest, że przepisy o postępowaniach odrębnych są normami *lex specialis* w stosunku do uregulowań ogólnych o zwykłym trybie procesowym, zawartych w części pierwszej, księdze pierwszej, tytułach I–VI. Istota tego zagadnienia sprowadza się jednak do ustalenia, czy art. 458¹⁰ k.p.c. jest normą szczególną wobec wszystkich przepisów części pierwszej, czy tylko wobec przepisów o dowodzie z zeznań świadków (art. 258 i n. k.p.c.). Przyjęcie jednego lub drugiego założenia prowadzi do odmiennych wniosków. Dodatkowo problematyczna w odniesieniu do rozważanej kwestii może być obowiązująca w postępowaniu cywilnym zasada równorzędności środków dowodowych. Swoje stanowisko w oparciu o tę ostatnią prezentuje w literaturze A. Arkuszewska, podnosząc że „ponieważ oba przepisy mają charakter subsydiarny, fakultatywny i ostateczny nie można przyjąć, iż jeden z nich «wyprzedza» drugi. Obowiązująca w polskiej procedurze cywilnej zasada równorzędności środków dowodowych nie pozwala na przyznanie danemu dowodowi szczególnego znaczenia w dowodzeniu faktów [E. Rudkowska-Ząbczyk, w: Ł. Błaszczak, K. Markiewicz (red.), Dowód i postępowanie dowodowe, s. 509]. Oznacza to, że do oceny sądu będzie należało, czy przy zaistnieniu danych przesłanek (wynikających z tych przepisów), dopuścić dowód z przesłuchania świadków czy też stron. Analogiczne brzmienie obu przepisów wydaje się wskazywać, że sąd musi dokonać wyboru, jeśli wyczerpano już inne środki dowodowe lub ich nie ma, a nadal pozostały niewyjaśnione fakty istotne dla rozstrzygnięcia sprawy – że dopuszcza dowód albo ze świadków, albo z przesłuchania stron. Trudno przyjąć, aby sąd dopuścił

²⁰ Uzasadnienie, s. 106.

²¹ Zob. K. Ziemianin, *Dowód z zeznań świadka w procesie cywilnym*, Warszawa 2019, s. 60.

i przeprowadził oba dowody, skoro desygnaty obu norm się pokrywają. Z drugiej jednak strony komentowany przepis wprowadza jedną anomalię w stosunku do treści art. 299 k.p.c., która może sugerować, iż to dowód z zeznań świadków będzie przeważnie tym dowodem ostatecznym właśnie w postępowaniu gospodarczym. Ustawodawca przyjął w art. 458¹⁰ KPC (...), że dowód z zeznań świadków sąd może dopuścić jedynie wtedy, a więc wyłącznie wtedy, gdy wyczerpano inne środki dowodowe – czyli również dowód z przesłuchania stron²². Tym samym autorka wskazuje, że dowodem ostatecznym w postępowaniu odrębnym w sprawach gospodarczych jest dowód z zeznań świadków. Nie analizuje ona jednak sytuacji, gdy do przeprowadzenia dowodu z zeznań świadków w postępowaniu gospodarczym dochodzi w braku innych środków dowodowych. Przy tej przesłance wniosek musi być wprost przeciwny, tj. że to dowód z przesłuchania stron pozostaje dowodem ostatecznym w tym postępowaniu. Stąd uprawnione wydaje się twierdzenie, że omawiana regulacja stanowi odstępstwo od zasad dotyczących przeprowadzania dowodu z zeznań świadka, a nie jest przepisem szczególnym wobec normy zawartej w art. 299 k.p.c.

Podobnie w tej kwestii wypowiadają się T. Szanciło i R. Kulski. Pierwszy z wymienionych autorów wskazuje, że „sąd powinien w pierwszej kolejności rozważyć kwestię pozostałych środków dowodowych (poza przesłuchaniem stron), w szczególności gdy jest oczywiste, że zeznania świadków nie przyczynią się do merytorycznego rozpoznania sprawy, a dopiero po przeprowadzeniu takich dowodów podjąć decyzję, czy nie uzupełnić materiału dowodowego za pomocą zeznań świadków, mając na uwadze, czy nie pozostały niewyjaśnione fakty istotne dla rozstrzygnięcia sprawy”²³. Z wypowiedzi tej jasno wynika, że stoi on na stanowisku, że dowód z zeznań świadków będzie także w postępowaniu odrębnym w sprawach gospodarczych przeprowadzany przed dowodem z przesłuchania stron. Z kolei R. Kulski, przyjmując tę samą kolejność, podnosi, że „wynika to przede wszystkim z założeń, które przyświecają ograniczeniom w dopuszczeniu obu tych dowodów. Jeśli chodzi o ograniczenie dowodu z zeznań świadków, wynika ono z przyjęcia, że profesjonalizm przedsiębiorcy – strony sprawy gospodarczej obejmuje również dokumentowanie faktów w celu ewentualnego wykorzystania ich w przypadku sporu (prymatu dowodu z dokumentu). Co się zaś tyczy ograniczenia dowodu z przesłuchania stron, są one konsekwencją założenia o nikłej wartości dowodowej wypowiedzi osoby bezpośrednio (najbardziej) zainteresowanej rezultatem postępowania”²⁴.

Inni autorzy nie wypowiadają się jednoznacznie co do stosunku obydwu norm względem siebie, podnosząc jedynie, że dowód z zeznań świadków ma charakter

²² A. Arkuszewska, komentarz do art. 458¹⁰.

²³ T. Szanciło, komentarz do art. 458¹⁰ [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Art. 1–505*³⁹, t. I, red. T. Szanciło, Warszawa 2019, Legalis.

²⁴ R. Kulski, komentarz do art. 458¹⁰.

pomocniczy w postępowaniu odrębnym w sprawach gospodarczych i warunkiem jego przeprowadzenia jest wyczerpanie lub brak innych środków dowodowych²⁵, albo wskazując, że co prawda nie jest „jasny stosunek komentowanego przepisu do art. 299, należy jednak przyjąć bezwzględną subsydiarność dowodu z przesłuchania stron także w postępowaniu w sprawach gospodarczych²⁶.

Gdyby przedstawiona wykładnia językowa tego przepisu nie była wystarczająco przekonująca, dalszych argumentów za przyjęciem zaprezentowanego stanowiska dostarczyć może analiza charakteru obydwu dowodów. Zarówno zeznania świadka, jak i przesłuchanie stron stanowią osobowe środki dowodowe. Jednak dowód z przesłuchania stron jest zawsze dowodem o charakterze subiektywnym, natomiast dowód z zeznań świadka jest dowodem bardziej obiektywnym²⁷. Przy ocenie jednego i drugiego dowodu sąd kieruje się zasadą swobodnej oceny dowodów (art. 233§1 k.p.c.)²⁸. Jak jednak słusznie wskazuje K. Knoppek, „przy ocenie dowodu z przesłuchania stron trzeba mieć jednocześnie na uwadze okoliczność, że dowód ten pochodzi od osób najbardziej zainteresowanych określonym rozstrzygnięciem sprawy, mających oczywisty interes faktyczny i prawny w tym, aby walczyć o korzystny dla siebie wynik. Z tego względu dowód z przesłuchania stron oceniany jest z reguły ostrożniej aniżeli inne środki dowodowe”²⁹. Jest to konsekwencją przyjęcia, że strona w procesie nigdy nie jest bezstronna, ponieważ jest zainteresowana wynikiem sprawy³⁰. Stąd też w literaturze wskazuje się na nikłą wartość dowodową wypowiedzi osoby bezpośrednio zainteresowanej wynikiem postępowania³¹. Nie oznacza to, że dowód z zeznań

²⁵ Tak: K. Flaga-Gieruszyńska, komentarz do art. 458¹⁰.

²⁶ J. Gudowski [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Koszty sądowe w sprawach cywilnych. Dochodzenie roszczeń w postępowaniu grupowym. Przepisy przejściowe. Komentarz do zmian*, t. II, red. T. Zembrzusi, Warszawa 2019, s. 1139.

²⁷ Choć jak zauważa I. Gil, nadal może być dowodem subiektywnym. I. Gil, *Pojęcie sprawy gospodarczej i odrębności postępowania w sprawach gospodarczych według projektowanych zmian kodeksu postępowania cywilnego* [w:] *Postępowanie cywilne – wprowadzone i projektowane zmiany 2019*, red. G. Jędrejek, S. Kotas, F. Manikowski, Warszawa 2019, s. 308.

²⁸ Zob. K. Knoppek [w:] *System Prawa Procesowego Cywilnego*, t. II, cz. 2: *Postępowanie procesowe przed sądem pierwszej instancji*, red. T. Wiśniewski, Warszawa 2016, s. 377–379, 493 i n.; T. Szanciło, komentarz do art. 458¹⁰. Co do oceny dowodu z przesłuchania stron zob. szerzej: S. Hanausek, *Dowód z przesłuchania...*, s. 141 i n.

²⁹ K. Knoppek, *System Prawa Procesowego Cywilnego*, t. II, cz. 2: *Postępowanie procesowe przed sądem pierwszej instancji*, red. T. Wiśniewski, Warszawa 2016, s. 493. Zob. też: T. Ereciński [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. II: *Postępowanie rozpoznawcze*, red. T. Ereciński, Warszawa 2016, s. 438; E. Rudkowska-Ząbczyk, komentarz do art. 299 [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, red. E. Marszałkowska-Krześ, Legalis 2019; T. Szanciło, komentarz do art. 458¹⁰.

³⁰ S. Hanausek, *Dowód z przesłuchania...*, s. 88.

³¹ T. Ereciński [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. II: *Postępowanie rozpoznawcze*, red. T. Ereciński, Warszawa 2016, s. 440.

świadków ma silniejszą moc dowodową od dowodu z przesłuchania stron³² ani że uzasadnione jest negowanie *a priori* znaczenia dowodowego zeznań stron w przewidywaniu ich subiektywnego nastawienia³³. Ten fakt przemawia jednak za przyjęciem, że przeprowadzenie dowodu z zeznań świadka powinno poprzedzać przeprowadzenie dowodu z przesłuchania stron. W sytuacji, gdy w drodze zeznań świadków wyjaśnione zostaną istotne dla rozstrzygnięcia sprawy fakty, nie będzie już zachodziła konieczność przeprowadzania dowodu z przesłuchania stron. Już S. Hanausek podkreślał, że usytuowanie dowodu z przesłuchania stron w końcowym etapie postępowania dowodowego jest korzystne z wielu względów: tak z uwagi na sam przebieg przesłuchania stron i kierowanie tym przesłuchaniem przez sąd, jak i ze względu na ocenę tego dowodu³⁴.

Ocena regulacji z punktu widzenia celu nowelizacji oraz przepisów o innych dowodach

Zasadniczo omawiana regulacja służy przyspieszeniu postępowania sądowego przez ograniczenie możliwości skorzystania z dowodu z zeznań świadków i tym samym realizuje założony cel wprowadzonej nowelizacji. Stanowi ona również obostrzenie reguł procesowych obowiązujących w innych postępowaniach cywilnych. W żadnym stopniu regulacja ta nie wpływa ani na sprawiedliwość rozstrzygnięcia, ani nie naraża stron będących w zróżnicowanym położeniu na nierówne traktowanie czy możliwość wykorzystywania pozycji przez stronę silniejszą względem słabszej. Nie oddziałuje to także negatywnie na pewność obrotu. Wynika to z faktu, że dysponentem w zakresie przeprowadzenia dowodu z zeznań świadka jest sąd, a nie strony. To od jego decyzji będzie zależała ocena, czy w sprawie po przeprowadzeniu innych dowodów będą istniały jakieś niewyjaśnione fakty istotne dla rozstrzygnięcia sprawy, czy też nie. W sytuacji, gdy sąd uzna, że fakty istotne dla rozstrzygnięcia sprawy zostały już dostatecznie wyjaśnione za pomocą innych środków dowodowych, wydaje negatywne postanowienie dowodowe o pominięciu dowodu z zeznań świadka na podstawie art. 235² § 1 pkt 2 k.p.c. Stąd regulację tę w kontekście zakładanych celów nowelizacji uznać trzeba za spełniającą swoje zadanie co do zasady³⁵. Ze względu na cel tej regulacji uznać należy, że do wydania zarówno pozytywnego, jak i negatywnego postanowienia dowodowego przy istnieniu innych środków dowodowych w sprawie będzie dochodziło dopiero po

³² Tak słusznie: A. Łazarska, komentarz do art. 299 [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Art. 1–505*³⁹, t. I, red. T. Szanciło, Warszawa 2019, Legalis.

³³ Stanowi to uchybienie art. 299 k.p.c. Zob. E. Rudkowska-Ząbczyk, komentarz do art. 299.

³⁴ S. Hanausek, *Dowód z przesłuchania...*, s. 110.

³⁵ Por. W. Głodowski, *Odrębności w postępowaniu dowodowym w postępowaniu w sprawach gospodarczych*, „Acta Iuridica Lebusana” 2020, vol. 14, s. 28.

przeprowadzeniu tych dowodów, a nie w planie rozprawy. Dopiero po przeprowadzeniu ich sąd będzie mógł ocenić, czy zachodzą przesłanki do uzupełnienia materiału dowodowego za pomocą zeznań świadków³⁶. Dlatego o dowodzie tym mówi się jako o dowodzie ostatecznym³⁷.

Nie zwalnia to jednak stron od dochowania obowiązujących w tym postępowaniu terminów gromadzenia materiału procesowego (art. 458⁵ k.p.c.). W tym kontekście zauważyć należy, że szybkości postępowania z pewnością służą specyficzne cezury czasowe w powoływaniu dowodów oraz twierdzeń, jakie zostały przewidziane w omawianym postępowaniu³⁸, oraz ukończenia tego postępowania (art. 458⁸ § 4 k.p.c.). W zakresie koncentracji materiału procesowego w postępowaniu odrębnym w sprawach gospodarczych w myśl art. 458⁵ § 1 k.p.c. obowiązuje bowiem system prekluzji procesowej³⁹, a strony są zobowiązane do podania całego materiału procesowego już w pierwszych pismach procesowych. Stąd unormowanie to realizuje postulat szybkości postępowania wyrażony w art. 6 § 2 k.p.c., choć kwestią dyskusyjną pozostaje, czy wprowadzenie tych rygorów wobec przemodelowania całego systemu gromadzenia dowodów (zob. w szczególności art. 205³ i 205¹² k.p.c.) w ogóle było konieczne. Od reguły prekluzji procesowej prawodawca przewidział jednak wyjątki na rzecz systemu dyskrecjonalnej władzy sędziowskiej (zob. art. 458⁵ § 3 k.p.c.). Natomiast w przypadku, gdy poza dowodem z zeznań świadków (i ewentualnie dowodem z przesłuchania stron) w sprawie nie ma innych dowodów, rozstrzygnięcie co do wniosków dowodowych stron o przeprowadzenie dowodu z zeznań świadka powinno znaleźć się już w planie rozprawy, o ile wyznaczone zostało posiedzenie przygotowawcze (art. 205⁹ k.p.c.). W innym wypadku sąd wyda postanowienie dowodowe stosownie do art. 236 k.p.c., przy czym może tego dokonać także na posiedzeniu niejawnym (art. 148 § 3 k.p.c.).

Przyjmując, że zasadniczo przepis art. 458¹⁰ k.p.c. służy przyspieszeniu postępowania, nie można pominąć faktu, że w niektórych wypadkach unormowanie to może również opóźniać rozpoznanie sprawy i wpływać na prawidłowość podejmowanych w sprawie czynności, tym samym zaprzeczając idei, która leżała u podstaw jego wprowadzenia. Unormowanie to nakazuje bowiem przeprowadzenie np. dowodu z opinii biegłego przed przesłuchaniem świadków, co może nie tylko wpływać na prawidłowość sporządzonej opinii, ale w efekcie prowadzić do jej podważenia i składania kolejnych wniosków o przeprowadzenie dowodu z opinii biegłego lub sporządzenie opinii uzupełniającej, co jest jedną z najbardziej czasochłonnych czynności dowodowych w postępowaniach sądo-

³⁶ T. Szanciło, komentarz do art. 458¹⁰.

³⁷ A. Arkuszewska, komentarz do art. 458¹⁰.

³⁸ Przepis art. 458⁵ k.p.c. stanowi normę szczególną wobec regulacji zawartej w art. 205¹² k.p.c.

³⁹ Stanowi to odwrotność zasad obowiązujących w postępowaniu procesowym zwykłym. Zob. M. Skibińska [w:] *Postępowanie cywilne*, red. M. Rzewuski, Warszawa 2019, s. 51–52.

wych. Stąd postulować należy przyjęcie, że ukształtowanie i kolejność dopuszczania dowodów w postępowaniu gospodarczym powinny należeć do sądu, który biorąc pod uwagę m.in. konieczność przeprowadzenia dowodu z opinii biegłego, będzie decydował, czy dowód z zeznań świadka przeprowadzić przed, czy po dowodzie z opinii biegłego. Te same uwagi należałoby zresztą poczynić w stosunku do dopuszczalności przeprowadzenia dowodu z przesłuchania stron przed przeprowadzeniem dowodu z opinii biegłego⁴⁰.

Istnieje również obawa, że skoro dowód z zeznań świadka jest najczęściej wykorzystywanym środkiem dowodowym w praktyce sądowej⁴¹, to jego ograniczenie może doprowadzić do nadmiernego formalizmu w relacjach rynkowych między podmiotami profesjonalnymi, które chcąc się zabezpieczyć przed ewentualnym sporem, będą dążyły do posiadania „dowodu” z każdej rozmowy, transakcji czy negocjacji, także w sytuacjach, gdy nie jest to potrzebne⁴². Wydaje się jednak, że takie wnioski są zbyt daleko idące. W sporach gospodarczych, inaczej niż w innych rodzajach sporów (np. rodzinnych), dowód z zeznań świadków pełni mniejszą rolę niż dowody z dokumentów, z których korzysta się chętniej i częściej. Ustawodawca dał temu wyraz, wprowadzając regulację art. 458⁴¹ k.p.c. na-

⁴⁰ M. Krakowiak, analizując treść art. 299, wskazuje, że przepis ten nie określa kolejności przeprowadzenia dowodów, oraz podaje, że „w uzasadnionych przypadkach przewodniczący rozprawy może na podstawie art. 155 § 1 KPC zarządzić przeprowadzenie dowodu z przesłuchania stron, dopuszczonego uprzednio przez sąd orzekający (art. 235 § 1 KPC), przed innymi dowodami. W praktyce sądowej może być to uzasadnione np. w sytuacji, gdy w sprawie o zapłatę tytułem zadośćuczynienia ma zostać przeprowadzony jeszcze dowód z opinii biegłego psychologa i psychiatry na okoliczność uszczerbku na zdrowiu psychicznym powoda w związku ze zdarzeniem sprawczym i uprzednie jego przesłuchanie będzie pomocne w przeprowadzeniu tego dowodu”. M. Krakowiak, komentarz do art. 299. Akceptując w pełni zasadność przeprowadzania w podobnych sytuacjach dowodów z zeznań świadków czy przesłuchania stron w pierwszej kolejności, nie sposób wyinterpretować takie uprawnienie na gruncie przepisów procesowych. Wręcz przeciwnie, opowiedzieć się należy za taką interpretacją przepisów, która przyjmuje, że przepis ten wskazuje na kolejność przeprowadzania tego dowodu, tj. że zazwyczaj przeprowadza się go, gdy po wyczerpaniu środków dowodowych lub w sytuacji braku dowodów pozostały niewyjaśnione fakty istotne dla rozstrzygnięcia sprawy. Tak słusznie: A. Łazarska, komentarz do art. 299. Podobnie: A. Cudak, komentarz do art. 299. Nie oznacza to jednak, że w każdym przypadku dowód ten będzie ostatnim przeprowadzonym w sprawie. Zob. A. Arkuszewska, komentarz do art. 458¹⁰. Przeprowadzenie innych dowodów już po przesłuchaniu stron nie powoduje automatycznie wadliwości postępowania, która skutkować będzie uwzględnieniem apelacji w postępowaniu drugoinstancyjnym. „Przeprowadzenie dowodu z przesłuchania stron przed innymi dowodami mogłoby mieć wpływ na wynik sprawy tylko wtedy, gdyby strona wykazała, że ta kolejność przeprowadzenia dowodów miała wpływ na ich ocenę. Do tego konieczne byłoby jednak powołanie się na przepisy dotyczące tej oceny”. Wyrok SN z dnia 8 stycznia 2002 r., sygn. I PKN 762/00, Legalis nr 63497.

⁴¹ Zob. np. T. Ereciński, M. Płachta [w:] *Świadek w procesie sądowym*, red. S. Waltoś, Warszawa 1985, s. 146.

⁴² Stanowisko Konfederacji Lewiatan odnośnie propozycji zmian w KPC – pismo z 9 lipca 2018 r., Materiały z konsultacji publicznych Rządowego projektu o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw – UD309.

kazującą udowadnianie określonych faktów jedynie za pomocą dowodu z dokumentu. W tym sensie obydwie wprowadzone zmiany uzupełniają się wzajemnie i wspierają. Dlatego można przyjąć, że stanowią one kompleksową propozycję prowadzenia postępowania dowodowego w postępowaniu gospodarczym. Pomijając w tym miejscu celowość przywrócenia odrębnego postępowania w sprawach gospodarczych, nie można odmówić ustawodawcy konsekwencji w stosowaniu zmodyfikowanych reguł przeprowadzania postępowania dowodowego w tym postępowaniu. Poza tym w postępowaniu cywilnym istnieje wiele postępowań odrębnych, w których stosowanie dowodu z zeznań świadka jest wyłączone zupełnie (np. w postępowaniu nakazowym i postępowaniu upominawczym, w których sąd wydaje nakaz zapłaty bez przeprowadzania postępowania dowodowego) lub zmodyfikowane (zob. np. art. 430 czy art. 505²⁵ § 1 k.p.c. przed omawianą nowelizacją), dlatego wprowadzenie komentowanej normy jako ograniczającej wykorzystanie dowodu z zeznań świadka było dopuszczalne, choć stanowi ono odstępstwo od braku hierarchii dowodów w postępowaniu cywilnym⁴³. Tym samym nie można twierdzić, że rozwiązanie takie narusza zasady postępowania dowodowego. Jedyne uzasadnione wątpliwości i kierunki, w jakich norma ta powinna zostać znowelizowana, dotyczą w istocie przypadków przeprowadzenia dowodu z opinii biegłego w postępowaniu gospodarczym przy jednoczesnej konieczności przeprowadzenia dowodu z zeznań świadków i ich sensownej kolejności.

Podsumowanie

Przeprowadzona analiza przesłanek decydujących o dopuszczeniu dowodu z zeznań świadka w postępowaniu gospodarczym wskazuje, że zaistnienie jednej z nich, tj. braku innych środków dowodowych, praktycznie nigdy nie mogłaby się ziścić, skoro *de facto* zawsze możliwe jest przeprowadzenie dowodu z przesłuchania stron. Uwaga ta pozwala na przyjęcie właściwej kolejności przeprowadzania dowodów z zeznań świadka i przesłuchania stron w postępowaniu gospodarczym. Oznacza to, po pierwsze, że subsydiarny dowód z zeznań świadków nie wyłącza możliwości przeprowadzenia dowodu z przesłuchania stron, a po drugie, że ten ostatni dowód powinien być przeprowadzany w ostatniej kolejności, po przeprowadzeniu dowodu z zeznań świadków. Świadczy o tym również charakter obydwu dowodów oraz fakt, że zeznania stron są zawsze mniej obiektywne niż zeznania świadków.

Dokonane zmiany w większości realizują też zakładany przez ustawodawcę cel, tj. przyspieszenie postępowania gospodarczego⁴⁴, choć – jak wskazano – może

⁴³ Zwraca na to uwagę: T. Szanciło, komentarz do art. 458¹⁰.

⁴⁴ Zresztą zamiany służące osiągnięciu tego celu nie dotyczą wyłącznie postępowania dowodowego. Zob. np. art. 458⁵ i 458⁸ § 4 k.p.c.

się zdarzyć, że i ta zaleta nie zostanie zrealizowana w konkretnym postępowaniu. Mając na uwadze tę ostatnią kwestię, pożądane byłoby przede wszystkim znówelizowanie art. 458¹⁰ k.p.c. w taki sposób, aby sąd gospodarczy uprawniony był do przeprowadzenia dowodu z zeznań świadka przed przeprowadzeniem dowodu z opinii biegłego, jeśli uzna taką kolejność za służącą szybkości postępowania.

Bibliografia

- Flaga-Gieruszyńska K., Zieliński A., *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, Warszawa 2019, Legalis.
- Gil I., *Pojęcie sprawy gospodarczej i odrębności postępowania w sprawach gospodarczych według projektowanych zmian kodeksu postępowania cywilnego* [w:] *Postępowanie cywilne – wprowadzone i projektowane zmiany 2019*, red. G. Jędrejek, S. Kotas, F. Manikowski, Warszawa 2019.
- Głodowski W., *Odrębności w postępowaniu dowodowym w postępowaniu w sprawach gospodarczych*, „Acta Iuridica Lebusana” 2020, vol. 14.
- Hanausek S., *Dowód z przesłuchania stron w polskim postępowaniu cywilnym*, „Studia Cywilistyczne” 1971, t. XVII.
- Kodeks postępowania cywilnego*, t. IA: *Komentarz do art. 1–424*¹², red. A. Góra-Błaszczkowska, Warszawa 2019, Legalis.
- Kodeks postępowania cywilnego*, t. II: *Komentarz do art. 205*¹–*424*¹², red. A. Marciniak, Warszawa 2019, Legalis.
- Kodeks postępowania cywilnego*, t. III: *Komentarz do art. 425–729*, red. A. Marciniak, Warszawa 2019, Legalis.
- Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, red. E. Marszałkowska-Krześ, Legalis 2019.
- Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. II: *Postępowanie rozpoznawcze*, red. T. Ereciński, Warszawa 2016.
- Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz do ustawy z 4.7.2019 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw*, red. J. Gołaczyński, D. Szostek, Warszawa 2019, Legalis.
- Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Art. 1–505*³⁹, t. I, red. T. Szanciło, Warszawa 2019, Legalis.
- Kodeks postępowania cywilnego. Koszty sądowe w sprawach cywilnych. Dochodzenie roszczeń w postępowaniu grupowym. Przepisy przejściowe. Komentarz do zmian*, t. II, red. T. Zembruski, Warszawa 2019.
- Kodeks postępowania cywilnego. Postępowanie procesowe. Komentarz*, red. O.M. Piaskowska, Warszawa 2019, Lex.
- Knoppek K. [w:] *System Prawa Procesowego Cywilnego*, t. II cz. 2: *Postępowanie procesowe przed sądem pierwszej instancji*, red. T. Wiśniewski, Warszawa 2016.
- Postępowanie cywilne*, red. M. Rzewuski, Warszawa 2019.
- Skibińska M., *Dowód z zeznań świadka w świetle projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw z 8.01.2019 r.* [w:] *Postępowanie cywilne – wprowadzone i projektowane zmiany 2019*, red. G. Jędrejek, S. Kotas, F. Manikowski, Warszawa 2019.
- Świadek w procesie sądowym, red. S. Waltoś, Warszawa 1985.
- Ziemanin K., *Dowód z zeznań świadka w procesie cywilnym*, Warszawa 2019.

Streszczenie

Nadanie nowelizacją z 4 lipca 2019 r. dowodowi z zeznań świadków w postępowaniu gospodarczym subsydiarnego charakteru usprawniło co do zasady postępowanie cywilne w sprawach gospodarczych. Jednocześnie art. 458¹⁰ k.p.c. nie pozwala na przeprowadzenie dowodu z opinii biegłego po przeprowadzeniu dowodu z zeznań świadków, co może prowadzić w konkretnym przypadku do wydłużenia czasu trwania postępowania. Dlatego luka ta powinna zostać usunięta w drodze nowelizacji tego przepisu. Należy również przyjąć, że dowód ten powinien poprzedzać przeprowadzenie dowodu z przesłuchania stron z uwagi na przesłanki ich przeprowadzenia oraz charakter obydwu środków dowodowych.

Słowa kluczowe: dowód z zeznań świadków, dowód z przesłuchania stron, dowód z opinii biegłego, subsydiarność dowodu, sprawność postępowania, postępowanie w sprawach gospodarczych

THE ISSUES REGARDING WITNESS TESTIMONY IN PROCEEDINGS IN COMMERCIAL CASES

Summary

In general, the efficiency of civil proceedings in commercial cases has been improved by introducing the amendment of 4 July 2019 to the Polish Code of Civil Procedure: the subsidiarity of testimonial evidence in the commercial cases. Simultaneously, Article 458¹⁰ of the code doesn't allow to take an expert witness opinion after testimonial evidence which may, in a particular case, extend the duration of the proceedings. Therefore, this gap should be removed by amendment of this regulation. It should also be taken into account that testimonial evidence needs to be preceded by hearing of parties due to both the reasons of conducting and the character of both means of proof.

Keywords: testimonial evidence, witness testimony, hearing of parties, expert witness, subsidiarity of evidence, efficiency of proceedings, proceedings in commercial cases